

odločno kolonizirale obsežne dele civilne družbe, od bank do zdravstvenega sistema, od televizije do podjetij z javno udeležbo, da so izgubile sposobnost reagiranja na potrebe družbe. Ko so stranke zasedle in si po ključu razdelile med seboj skoraj vse, razen zasebnega gospodarstva, konsenz družbe pa iskale zvečine v trgovanju po formuli volilni glas-usluga, je sistem odpovedal. V vsakdanjem življenju se je sistem povezal s starimi navadami mediteranskega okolja (korupcijo) in vpletenostjo mafije v življenje okolja in rezultat je občutek vedno večjega kroga ljudi, da bi bilo zadeve treba preprosto razbiti; če ne drugače pa z idealnim krampom, ki ga že vse leto vihiti predsednik italijanske republike.

Poleg občutkov negotovosti, dolgoročno izpričane težnje po stabilnosti (konservativni element) in želje po spremembah (»revolucionarni«) postaja odločilnega pomena podmena, da so vlade – kot vrh piramide strankokracije – vedno manj sposobne potegniti velike, neprijetne poteze, ker so vedno manj sposobne pridobiti splošni konsenz družbe. Tako se vedno bolj obotavljajo z nujnimi potezami dolgoročnega pomena (prilagoditev evropskim standardom na področju javne porabe je ena od njih), s tem pa na novo izgubljajo soglasje in postavljajo pod vprašaj učinkovitost vodenja.

Geslo – moralo v politiko! – je razumljivo in volilno ga želijo izkoristiti zlasti skupine, ki se borijo proti »sistemu vladavine strank« in proti »podkupljivemu političnemu razredu«. Jeza, ki povezuje potencialne privržence lig in razpršeno nezadovoljstvo v civilni družbi, sta dve nevarnosti za tradicionalni politični sistem. Nista ista zadeva, toda nenehno se mešata in prelivata, zato ju je težko držati narazen. Utegne se sicer zgoditi, o tem govorijo javnomnenjske raziskave, da se bodo na koncu protestni potenciali zaradi pomanjkanja resnih alternativnih nasprotnih koalicij porazgubili, toda tudi v tem primeru stvari ne bodo ostale nespremenjene. Tudi klasične stranke znova iščejo konsenz, obljubljajo prenovu in nov začetek, govorijo o morali, žrtvovanju, odrekanju. V tem pogledu je torej res, da se s pomladanskimi političnimi volitvami v Italiji končuje epoha poveljne zgodovine.

Rim, 20. februarja 1992

JANEZ STANIČ

Dediščina sovjetskega imperija

V zvezi z nekdanjo Sovjetsko zvezo je za zdaj jasno predvsem dvoje: prvič, nekdanje enotne (in povrh še socialistične) države ni več; in drugič, bivša država je bila po strukturi in funkcioniranju imperij. Ugotovitvi lahko na prvi pogled zvenita banalno, toda če človek nekoliko pobliže spremlja politične in miselne tokove na prostoru nekdanje Sovjetske zveze, se mu zelo jasno pokaže, da sta ti dve ugotovitvi politično in psihološko žarišče večine dogajanja.

Prvo dejstvo – konec enotne države – je potegnilo globoko ločnico med tistimi, ki ga niso sposobni dojeti in sprejeti (najpomembnejši med njimi so znaten del armade ter politiki, del aparata in intelektualci, ki jih še vedno najbolj nazorno

pooseblja zdaj sicer samo še simbolna figura Mihaila Gorbačova), na drugi strani pa je pisana in večinska množica politikov in drugih, ki razpad države sicer sprejemajo, se pa glede prihodnosti razlikujejo v celem spektru odtenkov, od zamisli o ohranjanju takšne ali drugačne skupnosti (gospodarske, vojaške, trgovinske itd.), do takih, ki zagovarjajo popoln razpad na osnovi ekstremne nacionalne in državne neodvisnosti in suverenosti.

Skupnost neodvisnih držav, kot se zdaj imenuje prostor bivše Sovjetske zveze (razen treh baltičskih republik)¹, je amorfna, nedefinirana in nepregledna masa, kjer hkrati potekajo protislovni procesi razpadanja in nastajanja, katerih trajnejša kristalizacija je še zelo oddaljena in nejasna. Vsi poskusi za trdnejše oblikovanje tako imenovane Skupnosti neodvisnih držav (SND) so v tej fazi predvsem iskanje in raziskovanje možnosti, njihov racionalni skupni imenovalac pa je pravzaprav en sam: prizadevanje, da bi proces razpadanja tekel nadzorovano in da ne bi prišlo do resnejših mednacionalnih ali meddržavnih spopadov. Doslej je to prizadevanje kljub številnim žariščem² relativno uspešno, kar je nedvomno zelo pomemben dosežek.

Drugo dejstvo – spoznanje o imperialni naravi bivše Sovjetske zveze – je za notranje razmere prav tako izjemno pomembno, saj ponuja močno moralno in psihološko opravičilo za razbijanje nekdanje države, diskreditira zagovornike nove enotnosti, hkrati pa daje legitimnost številnim nacionalizmom in znotraj njih tudi že regionalizmom.

Obe navedeni dejstvi sta že do te mere obvladali večinske miselne tokove, da o njiju lahko govorimo kot o nekakšnem skupnem imenovalcu, značilnem za ves nekdanji skupni prostor. Zunaj tega okvira obstajajo v glavnem samo različnosti, ki jih je – vendar zgolj zaradi preglednosti in obvladljivosti – moč locirati po geografskem ključu v naslednje skupine:

1. *Baltičske države.* Gre za del nekdanje Sovjetske zveze, ki nikoli ni bil njen zares organski del, ampak predvsem tipična politično imperialna pridobitev. Neodvisnost tega dela (se pravi Litve, Latvije in Estonije) je zato politično in psihološko tudi najmanj problematična, sicer zelo resni problemi, ki zadevajo njihov bodoči položaj in odnose z ostanki imperija, pa so predvsem tehnične narave.

2. *Slovanski del.* To je največji, najpomembnejši, osrednji in tako rekoč konstitutivni del bivšega imperija, ki je dejansko in tudi že formalno glavni nosilec dediščine bivše enotne države. Na znotraj ta del razpada na največjo in v vsakem pogledu najpomembnejšo Rusko federacijo ter na Ukrajino in Belorusijo. Za prihodnost so ključnega pomena nedvomno odnosi med Rusijo in Ukrajino. O zares dokončnem razpadu Sovjetske zveze bo pravzaprav moč govoriti šele, če bo zares prišlo do nastanka treh dejansko povsem neodvisnih držav.

3. *Kavkaz.* To področje si delijo tri bivše zvezne republike (Azerbajdžan,

¹ Estonija, Latvija in Litva vztrajajo pri popolni neodvisnosti in suverenosti, zato zavračajo tudi idejo o še tako ohlapni Skupnosti neodvisnih držav, vendar pa so zaradi cele vrste zelo resnih problemov, kot so na primer gospodarska odvisnost od bivše ZSSR, demografskega stanja (močne ruske manjšine, v Latviji in Estoniji sestavljajo ruskojezični prebivalci celo polovico vsega prebivalstva), nerešenih delitvenih in lastninskih problemov itd., še vedno tako odvisne od odnosov z ostankom nekdanje ZSSR, da jih kljub formalni popolni neodvisnosti pogosto ni moč obravnavati brez povezav s SND ali samo Rusijo ali drugimi posamičnimi deli SND.

² Na ozemlju bivše Sovjetske zveze trenutno obstaja okrog 70 dejanskih ali potencialnih kriznih žarišč. Ponekod (na primer v odnosih med Armenijo in Azerbajdžanom, v Gruziji, v Osetiji, Uzbekistanu in drugod) je že prišlo do večjih ali manjših mednacionalnih in medrepubliških oboroženih spopadov, ki pa kljub vsemu vsaj do neke mere ostajajo pod nadzorstvom. Do pravih medrepubliških vojn doslej ni prišlo, kar opravičuje oceno o relativno nadzorovanem procesu razpadanja.

Armenija, Gruzija) in vrsta avtonomnih republik in pokrajin, ki delno sodijo v našete republike, delno v Rusko federacijo. Trenutno je to področje žarišče največjih tako notranjih (verskih in političnih) kot mednacionalnih in medrepubliških napetosti in konfliktov. Gledano z moskovske perspektive, je Kavkaz področje, ki podobno kot baltiške države, dasi v manjši meri, ni tako ključno in nepogrešljivo za identiteto in samozavedanje slovanskega jedra bivšega imperija. Problem Kavkaza je s stališča nekdanjega centra zato morda rešljiv, vprašanje pa je, koliko so sami kavkaški narodi in države sposobni brez zunanje intervencije rešiti globoka in nakopičena medsebojna nacionalna, verska, ozemeljska in druga nasprotja.

4. *Srednja Azija.* Ta del nekdanje Sovjetske zveze je bil morda najbolj tipična kolonialna pridobitev še carske Rusije in njegov položaj je tudi v sovjetskem obdobju ostal tipično kolonialen. Največja značilnost srednjeazijskih republik (Kazahstan, Uzbekistan, Kirgizija, Tadžikistan, Turkmenija) je njihova znatna verska, nacionalna in zgodovinsko-kulturna homogenost, zaradi katere je ta del nekdanje ZSSR zaokrožen in zaključen tako v zavesti tamkajšnjih narodov³ kot v zavesti preostalega dela bivše države. Kljub regionalnim nasprotjem so tu močni centripetalni tokovi (težišče je v Uzbekistanu), ki temeljijo na islamu in panturkizmu.

Za ruske poglede na Srednjo Azijo je močno tipično razmišljanje enega od ruskih avtorjev, ki si zadaja naslednja vprašanja: »Ali Evrazija lahko obstane kot določen regionalni kulturni krog? Ali ima ta krog trdne duhovne osnove? Ali bodo krščanski narodi posamično vstopili v zahodni svet, muslimanski pa v islamski svet?«⁴

Brez velikega tveganja lahko na ta vprašanja odgovorimo, da se trajen »evrazijski prostor« ne zdi realen in da bo Srednja Azija v prihodnje šla svojo pot, različno od evropskega oziroma slovanskega jedra. V zvezi s tem je zanimiva nedavna izjava kirgiškega zunanjega ministra Imanaljeva o možnostih za federacijo med Turčijo in turkojezičnimi srednjeazijskimi republikami. Dejal je, da »se takšne federacije ne bi smel nihče bati« in »da bi bila njena ustanovitev mogoča v kratkem roku.«⁵ Tudi sicer ima Turčija, ki je med prvimi priznala neodvisnost vseh srednjeazijskih republik, z njimi dokaj živahne diplomatske stike. Vendar pa je tudi res, da so take napovedi verjetno precej preuranjene, kajti celotna Srednja Azija je ekonomsko in sicer tako odvisna od evropskega dela bivše ZSSR, da bo bržda potrebno precej dolgo vmesno obdobje tesne povezanosti, morda celo nekakšnega državnega dualizma, z bivšim slovanskim »centrom«, preden se bo sposobna povsem ločiti od njega.

Poseben problem v tem okviru predstavlja Kazahstan, ki je bil ves čas tesneje povezan z Rusijo kot preostala Srednja Azija, poleg tega so v njem prvotni prebivalci Kazahi v manjšini⁶, medtem ko imajo Rusi (oziroma Slovani) ne le večino, ampak so na velikih področjih tudi strnjeno naseljeni. Razen tega je v Kazahsta-

³ Kazahi, Uzbeki, Kirgizi, Turkmeni, ki imajo zdaj svoje države, bivše zvezne republike, in še nekateri manjši narodi, ki nimajo svojih držav, sodijo med turkojezične narode, izjema so le Tadžiki, ki sodijo v iransko skupino. Do srede dvajsetih let so bili (razen Kazahstana) združeni v enotni Turkestan in ideja enotnosti, temelječa na jeziku in veri, je še zdaj zelo prisotna.

⁴ Grigorij Pomerancev v: Literaturnaja Gazeta, Moskva, 18. 12. 1991, no. 50.

⁵ Tanjug, Dnevni servis vesti, Beograd, 5. 2. 1992.

⁶ Kazahstan, ki je s površino 2,717.300 kvadratnih kilometrov ena največjih držav na svetu, je sicer redko naseljen. Po podatkih iz leta 1989 ima 16,538.000 prebivalcev, vendar je od tega samo 5,950.000 Kazahov. Ostanek sestavljajo priseljenci iz drugih delov nekdanje ZSSR, večinoma Rusi.

nu nakopičeno veliko jedrskega orožja, tu so tudi najpomembnejša sovjetska vesoljska središča, kar vse močno komplicira bodoči status Kazahstana in razmerja z Rusijo.

Že samo ta delni in nekoliko poenostavljeni pregled stanja kaže, da na prostoru nekdanje Sovjetske zveze ni preprostih rešitev in da zanje tudi ni kaj prida skupnih imenovalcev. Zato so močno vprašljivi vsi recepti, ki skušajo dati enotno rešitev za celotno področje, pa čeprav je samo tako okvirna, kot je ideja o Skupnosti neodvisnih držav. Na vseh področjih se namreč izkaže, da nobena rešitev ni sprejemljiva za vse, deloma zaradi velikih razvojnih in drugih razlik med posameznimi področji, v veliki meri pa tudi zaradi tega, ker so mnoge nove države še hudo negotove glede lastne identitete in zato odklanjajo vse, tudi morebiti koristne, povezave z drugimi, zlasti pa z nekdanjim centrom. Zanimivo je, da imajo s tem še najmanj težav tiste države, ki imajo najmočnejšo zavest o svoji identiteti, to pa so predvsem srednjeazijske republike, ki jih islam dovolj varuje pred vsemi drugimi vplivi, hkrati pa je tudi dovolj močno nadomestilo za nekoč prevladujočo – vsaj uradno – ideologijo komunizma. Drugi narodi, države in republike komunizem nadomeščajo predvsem z nacionalizmom, kar pa seveda vodi v razdrobljenost, ne pa v iskanje skupnega.

»Vodstva republik čutijo brezumen strah pred obnovitvijo centra, pri tem pa ne razumejo, da se je center spremenil. Mislim, da je v našem položaju nek ‚mehak‘ center zelo nujen. Tu bi se republike lahko med sabo dogovarjale, tu bi lahko zbrali kvaliteten aparat, ki ne bi vodil republik, ampak bi bil le servis za njihove potrebe. Mnoge republike preprosto nimajo kadrov za uresničitev nekaterih nalog – pri čemer tudi Rusija ni izjema,« pravi Jevgenij Saburov, ruski minister za gospodarstvo⁷ Misel zveni razumno in v Rusiji mnogi razmišljajo tako. Vendar je v resnici neuresničljiva, tudi če odštejemo val nacionalizma, ki je glavni vir »brezumnega strahu pred obnovitvijo centra«, o čemer zgovorno pričajo nekateri konkretni primeri.

Eden takih je vprašanje morebitne skupne gospodarske politike, kar je seveda tesno povezano z vprašanjem gospodarskih in drugih reform. Hkratna in dogovorjena reforma na vsem ozemlju bivše Sovjetske zveze – to je bila ena glavnih idej Mihaila Gorbačova – bi seveda res terjala obstoj močnega centra, ki bi vse skupaj vodil in usklajeval. Pri tem bi moral imeti ali na novo pridobiti tudi ustrezno politično moč, da bi lahko lomil odpore. Dejstvo je namreč, da so v nekaterih republikah (zdaj državah) vodstva naklonjena reformam, pripravljena odpovedati se socialističnemu gospodarskemu sistemu in se soočiti s kapitalizmom, kar velja na primer za pretežni del ruskega vodstva na čelu z Borisom Jelcinom, medtem ko so drugod, na primer v Ukrajini ali v srednjeazijskih republikah, še vedno na oblasti stari nomenklturni partijski kadri, ki svoj prestiž gradijo na nacionalizmu in državni neodvisnosti, v gospodarstvu pa nimajo ne znanja ne volje spustiti se v neznan in tvegani reformizem. Državi, kot sta Rusija in Ukrajina, preprosto nista sposobni voditi skupne gospodarske politike, ne da bi prej v eni ali drugi prišlo do spremembe oblasti.

Zelo poučna so tudi prizadevanja, da bi na ozemlju bivše Sovjetske zveze ohranili rubelj kot enoten in skupen denar. Realnost, za katero je značilno, da je v trgovini na splošno na prodaj zelo malo, ponekod pa preprosto nič blaga, prikri-va dejstvo, da rubelj že nekaj časa ni več enotno plačilno sredstvo oziroma sploh ni več to. Na vedno več in širših področjih tisto malo blaga, kolikor ga je še, ne

⁷ Literaturnaja gazeta, Moskva, 30. 10. 1991, no. 43.

prodajajo za rublje, ampak delijo za posebne bone ali nakaznice. Zanimiv je primer Uzbekistana, kjer je predsednik Karimov lani preprosto izdal poseben predsedniški ukaz, da je treba vse plače zvišati za štiri in polkrat v primerjavi s prejšnjim (1990) letom in da se smejo v republiki cene hrane in drugega blaga povečevati samo, če to povečanje republika v celoti takoj nadomesti z ustreznimi dodatki na plače.

Mnogi gospodarstveniki opozarjajo, da je v takih razmerah povsem iluzorno pričakovati, da bo moč ohraniti rubelj kot enoten denar na vsem ozemlju bivše Sovjetske zveze. »Skupnega rublja ni več mogoče rešiti, pa tudi ni potrebno. Rusija torej potrebuje lasten denar. Zdaj je že jasno, da nam bo sicer vse ušlo iz rok. Seveda je res, da bi bilo treba omejiti emisijo, toda zakaj naj to stori Rusija, če pa bodo druge države področje skupnega rublja preplavile s prav takimi rublji? Mi sanjarimo o nedeficitnem budžetu, v resnici pa bomo omejevali svoje rubeljske stroške, medtem ko jih drugi povečujejo,« pravi eden od njih, ko komentira predloge s sestanka šefov držav Skupnosti neodvisnih držav v Minsku.⁸

Nekaj zelo podobnega se dogaja z zamisljivo o ohranitvi enotne armade. Tvorcem nove Skupnosti neodvisnih držav se je uspelo dogovoriti le o skupnem nadzorstvu nad jedrskim orožjem, ki je razmeščeno zdaj v štirih državah: Rusiji, Ukrajini, Kazahstanu in Belorusiji. Dogovor je bil dosežen pod očitnim in močnim pritiskom Zahoda, predvsem ZDA.

Kar zadeva armado in klasično oborožitev, so stvari drugačne. Rusija se zavzema za ohranitev enotne armade na vsem ozemlju bivše ZSSR ali vsaj za dveletno prehodno obdobje za njeno preureditev. Pomembno je, da to terja tudi armada sama, ki s svojega stališča seveda upravičeno opozarja na izredno velike materialne, socialne in ne nazadnje moralne probleme delitve doslej enotne armade. Nekatere države – pri tem spet prednjačijo srednjeazijske – so v tej fazi pripravljene sprejeti nadaljnji obstoj enotne armade, tiste republike pa, ki so ali v posebnem položaju, kot na primer Azerbajdžan, ki že nekaj let živi na robu vojne z Armenijo, ali pa Ukrajina, katere vodstvo ves svoj prestiž gradi na neodvisnosti, tesno povezani z nacionalizmom, seveda zahtevajo svoje nacionalne armade. Ukrajinski predsednik Kravčuk pri tem upravičeno opozarja, da ne more biti govora o pravi neodvisnosti novih držav, če armada ostane enotna in zunaj njihovega nadzorstva.⁹ Dejstvo je, da je bila skupna armada ves čas obstoja Sovjetske zveze najmočnejša opora in jamstvo imperija in kot taka je zdaj za mnoge nesprijemljiva. Realna perspektiva je nastajanje novih, nacionalnih armad, kar se že dogaja, pri tem pa se zastavlja seveda zelo sporno vprašanje o dedičih nekdanje skupne armade. Resen spor med Rusijo in Ukrajino o tem, čigavo je črnomoško ladjevje, opozarja na razsežnosti in nevarnosti tega vprašanja.

Med elementi, ki močno govorijo proti ohranjanju enotne države, je tudi zgodovinski in sedanji položaj Rusov v njej. Pri tem je treba opozoriti, da je bilo to v konceptu, ki ga je ponudil Mihail Gorbačov za ohranitev reformirane federacije, eden glavnih elementov za ohranitev enotne države. Če bi njegova zamisel zmagala, bi Rusi ostali združevalna vez imperija, ohranili bi hegemonijo, dasi v bistveno manjši in manj neposredni obliki, in reformirana federacija bi bila v bistvu le moderniziran in znatno liberalnejši imperij.

Toda Gorbačovu ni uspelo. Alternativa reformiranemu imperiju pa je samo njegov popoln razpad, ki povrh dobiva še povsem nove poteze. »Zaradi sedanje

⁸ Vasilij Seljunin v: Literaturnaja gazeta, Moskva, 15. 11. 1992, no. 3.

⁹ Tanjug, Dnevni servis vesti, Beograd, 13. 2. 1992.

politične realnosti, imperija ni več mogoče rekonstruirati. Nacionalnoosvobodilni boj v ZSSR za zdaj teče še v znamenju protikomunističnih in proticentralističnih gesel, vendar kaj lahko postane pretežno protiruski. Toliko bolj, če bi zares razglašali Rusijo za edinega pravnega naslednika Zveze, če bi hoteli spreminjati meje in se borili proti avtonomijam... Če je ruski narod živel pod pritiskom komunističnega režima, so vsi ostali živel pod dvojnimi pritiskom. Totalitarizmu je bil primešan še pritisk rusifikacije. Jezikovna, kulturna, kadrovska in celo ekonomska politika (uničenje tradicionalnih gospodarskih struktur ali na primer 'evropske' urbanistične rešitve pri gradnji srednjeazijskih mest) je bila rusifikatorska.¹⁰

Vprašanje Rusov je izredno pomembno in eno ključnih. Gre seveda za tiste Ruse, ki živijo zunaj Ruske federacije – in takih je okrog 25 milijonov – in so doslej bili nosilci imperialne zavesti in njenega (komunističnega) poslanstva, odslej pa so moteč tujek in nenehna nevarnost za na novo nastale države in njihove nacionalne temelje. Položaj teh Rusov je pogosto katastrofalen. Navedimo za primer izvlečke iz pisma, ki ga je skupina ruskih intelektualcev iz Taškenta (Uzbekistan) poslala listu Literaturnaja gazeta in v katerem opisujejo svoje objektivne in subjektivne težave zaradi razpada imperija:

»Delamo v enem od znanstvenoraziskovalnih inštitutov v Taškentu. Položaj je obupen, živimo v nenehnem strahu... Moralno nas ponižujejo: če ne znaš državnega jezika – odstopi s položaja; v trgovini se dogaja, da ti sploh ne odgovorijo; v javnem prevozu 'rusko svinjo' lahko napodijo s sedeža. Ne, tako ne ravnaajo vsi Uzbeki in ne povsod. Nekateri razumejo in sočustvujejo in se hkrati zavedajo, da brez našega sodelovanja v republiki ne bo razcveta. Vendar pa mi ne živimo in se ne mučimo za prihodnost neodvisnega Uzbekistana, ampak za daljno in zaželeno Rusijo. Dragi ruski rojaki! Sprejmite nas! Smo ljudje najrazličnejših poklicev, stari od 30 do 50 let, še smo sposobni Rusiji veliko koristiti. Rusija! Sprejela si Turke, Armence, Tatare, Azerbajdžance, vsi so našli varstvo pri tebi, 'zavojevateljci'! Zakaj te ne vznemirja usoda Rusov, ki so se zaradi najrazličnejših vzrokov znašli zunaj tvojih meja? Mar ne potrebuješ dobrih zdravnikov, učiteljev, inženirjev, konstruktorjev, graditeljev in preprosto dobrih delavcev!? Saj imaš vendar toliko nenaseljenih in neosvojenih površin! Pripravljeni smo sprejeti kakršne koli pogoje. Potrebujemo samo delo in streho nad glavo... Vemo, da želijo oditi iz Uzbekistana vsi za delo sposobni prebivalci, ki so jim obesili naziv 'ruskojezični'. Tudi mnogi upokojeanci bi radi odšli, a se zavedajo, da Rusiji ni do njih. Kaj naj storimo? Kako naj živimo naprej mi in naši otroci?...«¹¹

Pismo je zelo tipično za velikansko populacijo Rusov zunaj Rusije, ki so se zares znašli v težavnem ali celo neznosnem položaju, hkrati pa se ne zavedajo dobro, kaj se jim pravzaprav dogaja in so moralno prizadeti, če jim podcenjujejo pravijo 'ruskojezični' ali celo zahtevajo od njih, naj govorijo lokalni jezik,¹² kar je bilo v vsej zgodovini carske in sovjetske Rusije nekaj nepojmljivega.

Strah pred Rusi je po polomu koncepta Gorbačova reformirane federaci-

¹⁰ Denis Dragunskij v: Literaturnaja gazeta, Moskva, 20. 11. 1991, no. 46.

¹¹ Literaturnaja gazeta, Moskva, 20. 11. 1991, no. 46.

¹² Eden prvih ukrepov vseh novonastalih držav na ozemlju bivše Sovjetske zveze, od Baltika do Srednje Azije, je bil, da so jezik večinske nacije v republiki razglasili za državni jezik. Znanje državnega jezika je zdaj pogoj ne le za pridobitev državljanstva, ampak tudi za ohranitev zaposlitve, pridobitev stanovanjske pravice in drugih ugodnosti. Za rusko prebivalstvo v novih državah je uvedba državnega jezika izjemno hud udarec, ker Rusi v republikah, naj gre za stare ali nove naseljenke, doslej praviloma niso ne znali ne potrebovali jezika nacionalnega okolja, v katerem živijo. Ruščina je bila brez izjeme povsod državni in privilegirani jezik.

je še eden od zelo pomembnih elementov, ki govori proti obnavljanju enotne države.

Gledano v tej luči, nova Skupnost neodvisnih držav nima velikih možnosti, da bi prerasla v novo, v večji meri enotno državno tvorbo, za kar se, če že ne v besedah, pa vsaj v dejanjih, še vedno zavzema tudi sedanje rusko vodstvo na čelu z Borisom Jelcinom. To vodstvo se sicer zaveda, da imperija ni moč obnoviti, saj je bil prav Jelcin tisti, ki je dokončno miniral tovrstna prizadevanja Gorbačova, si pa očitno še vedno zamišlja Rusijo kot vodilno silo na ozemlju nekdanje ZSSR. To seveda ni povsem nerealno, kajti Rusija je zaradi svoje velikosti, moči, pogojev in razvitosti dejansko daleč največja gospodarska, vojaška in politična sila na tem področju. Vezi med njo in bivšimi provincami so kljub sedanjim napetostim, pogosto celo sovražnostim, še vedno številne in močne, gospodarska in druga odvisnost večine sedanjih neodvisnih držav od nekdanje metropole je še vedno velika. Vse to priča, da je ohranjanje določenih vezi in oblik sodelovanja nujnost, če že ne drugače, vsaj za neko določeno obdobje, o katerem trajanju je ta hip nemogoče soditi.

Lahko torej rečemo, da je sedanja Skupnost neodvisnih držav nekakšna prehodna nuja. Prihodnost ponuja seveda zelo različne možnosti, od popolnega razpada še te Skupnosti, od trdnejših povezav cele SND ali njenih posamičnih delov v nove, večje državne skupnosti (recimo Srednje Azije ali slovanskega dela) in do obnavljanja ruske hegemonije vsaj na področjih, kjer bo to možno . . . Vsekakor pa je o tem veliko prezgodaj govoriti, kajti če je razpad sovjetskega imperija že dejstvo, se boj za njegovo nasledstvo komaj začena.